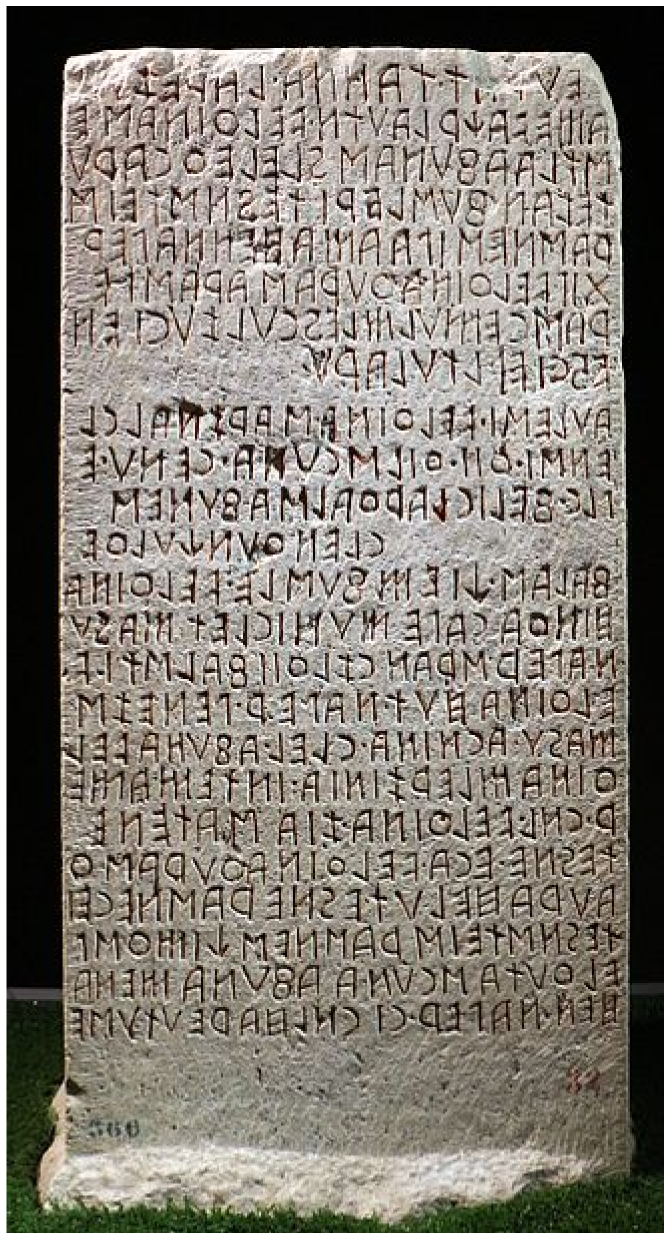
WIKIPEDIA

Etrusc

Vajatz la pagina « Etruscs » que tracta de pòble etrusc.

La **lenga etrusca** foguèt parlada pels Etruscs sul territòri de l'anciana Etruria, en Itàlia centrala, correspondent gaireben a l'actuala Toscana (que li deu lo seu nom), a partir del sègle -VIII, fins son atudament coma lenga viventa a l'entorn del sègle -II.



Fàcia avant del cippe de Perosa dich *Cippo perugino*.

Existís lo *corpus*, siá un ensems d'inscripcions en lenga etrusca conservadas fins ara, repertoriat e venent gaireben totas de Campània, del Latium, de Falerii e Faliscus, Véies, *Caeré*, Tarquinia e a l'entorn, mas tanben de luòcs mai alunhats, fòra d'Etruria, e amb que avián de rapòrts estrechs diplomatics o comercials: çò que vendrá a l'epòca romana la *Gallia Narbonensis* (la *Narbonesa*), mas tanben Corsega, la Sardenha e l'Africa del Nòrd ont Cartage èra sobeirana.

Lo sol lengatge atestat amb que foguèt trobat una parentat amb l'etrusc es aquel que foguèt parlat dins l'illa de Lemnos, avant l'invasion ateniana (- VI), que d'estelas foguèron trobadas, portant d'inscripcions redigidas amb de caractèrs pròches d'aqueles utilizats pels Etruscs.

Somari

Los tèxtes

Enmai dels abecedaires e las inscripcions epigraficas (vejatz *Alfabet etrusc*) que se tròba sus fòrça d'objètes coma las teralhas, las tauletas d'escriure (tauleta de Marsiliana) o dels miralhs de bronze, suls parets de las tombas o dels sarcofags, de las « inscripcions parlantas »[1] mai sovent brevas e limitadas al nom e filiacion de las personas qu'apartenon aqueles objètes o sepulturas, dentre los 10 000 tèxtes trobats[2], los mai longs e importants son los segeuents:

Lo *Cippo perugino*

Article detalhat : Cippo perugino.

Es una estela, un cippe descobèrt a Colle San Marco en 1822, contenent, gravats sus doas fàcias lateralas, quaranta e sièis linhas e una centana de mòts dextroversias, relatius a un contrat passat entre doas familhas suls tèrmes dels domènis respectius, amb las designacions de las partidas, de las leis invocadas e del dignitaris las fasent aplicar[3].

Quatre inscripcions sus tauletas de plomb

- la primièra a l'entorn de Roma a Sta. Marinella, onze linhas e qualques mòts lisibles, reponsa oraculària o formula de natura rituala;
- la segonda, lo disc de Magliano a Magliano in Toscana, dins la Maremme, incisada en espirala e parlant de donas en onor de divinitats;
- la tresena a Volterra comportant tretze linhas e prèp seissanta mòts, de natura magicorituala;
- la quatrena a Campiglia Marittima dins le nòrd de Maremme, comportant dètz linhas e una cinquantena de mòts, correspondent a une malediccion lançada per una afranquida contra de personas.



Transcripcion del tèxte del *Cippo perugino*.

Les lamellas de Pyrgi

Article detalhat : Lamellas de Pyrgi.

Incisions sus plaquetas d'aur trobada dins lo sanctari dedicat a Astarté, doas inscripcions interessantas perque foguèron trobadas amb una tresena redigida en lenga punica (fenician), inscripcion bilenga doncas. Descobertas en 1964.

La momia de Zagrèb

Article detalhat : Liber Linteus Zagrabiensis.

Lo tèxte mai important que foguèt trobat, en longor e doncas en consequéncia pel contengut, a causa la raretat e la brievetat dels tèxtes trobat fins ara se pòt nomenar *Liber linteus*. Es un « libre », manuscrich sus tela de lin, servent de bendètas envelopant una momia trapada en Egipte e conservada al Musèu Nacional de Zagrèb. Datant del sègle -I environ, s'agís d'un tèxte calligraficat en roge e negre d'una dotzena de colomnas verticalas e, sus 230 linhas contenent prèp 1 200 mòts lisibles. Seriá coma un biais de calendrièr religiós evocant de divinitats e las ceremonias d'acomplir. Decobèrt en 1868.



Las « bendètas » del *Liber linteus*

Lo libre d'aur

Article detalhat : libre d'aur (etrusc).

Son sièis plaquetas ligadas per d'anèls, recentament trobada en Bulgaria e conservadas al Musèu Nacional de Sòfia. Serián estat descobertas vèrs 1940 dins una tomba pendent l'escavacion d'un canal dins lo sud oèst d'aquel país, puèi conservadas secrètament, e anonimament legada, al començament de 2000, per son possessor edat de 87 ans e vivent en Macedònia.

Lo tèxte es cors d'estudi a Londres, los expèrts an pas encara publicat le resultat de lors recercas.

La *Tabula Capuana*

La *Tabula Capuana* o *tavola capuana*, es una tauleta en tèrra cuècha datant del sègle -V contenent un tèxte en lenga etrusca de 390 mòts lisibles partejat en dètz seccions per de linhas orizontalas, descobèrta en 1898 dins la necropòli de Santa Maria Capua Vetere, en Campània, conservada als Musèus nacionals de Berlin.

Article detalhat : Tabula Capuana.

La *Tabula Cortonensis*

Article detalhat : Tabula Cortonensis.

Descobèrta en 1992 a Cortone, es 32 linhas de tèxte en lenga etrusca sus una placa de bronze.

Autras traças escrichas

- Lo bilenga de Pesaro, en etrusc e en latin, donant lo nom del defondut e de sa foncion.
- De pichons vases (encrièrs ?) comportant l'alfabet entièr e ordonat[4].
- Las inscripcions etruscas de l'Achensee, gravadas sus las parets d'una espelugae, dins lo Tirol austriac

Classificacion lenguistica

Existís pas de consensús, a l'ora d'ara, sul ligam eventual de la lenga etrusca amb la familha de las lengas indoeuropèas, qu'an la particularitat d'èsser flexionalas, alara que l'etrusc es una lenga aglutinanta, coma l'elamit, son contemporanèu, que jamai foguèt ligat a las lengas semiticas vesinas, nimai a las lengas indoeuropèas.

De lingüistas avançan d'arguments en favor d'un ligam entre etrusc e lengas indoeuropèas. Son d'en primièr de correspondéncias dins qualques trachs gramaticals: formacion del genitiu en *-s*, veire d'autres cas de la flexion nominala, òrdre dels mòts, de preposicions (*hintha* : en dejos) o particulas (*-c* : e ; cf. indoeuropèu *-k^w*e* que venguèt en latin -*que*). Mas son tanben de correspondéncias dins lo lexic: *Θezi, hece, tece* : pausar, far, radical i.-e. *dhē-*; *clan* (filh), sovent ciutat coma pròba del caractèr indiscutablament non indoeuropèu de l'etrusc, se rapròcha de formas celticas e tokharianas, que l'elunhament geografic garantís l'origina indoeuropèa (per exemple irlandes *clann* : enfants, familha ; tokharien B *kliye* : femna) ; *tin*, jorn, de *dei-n*, *din*, lo pronom personal primièra persona *mi*, eca.

D'autres cercaires precison lo punt de ligament de l'etrusc a l'indoeuropèu: per Francisco Rodriguez Adrados e Jean Faucounau, l'etrusc est aparentat al lician, lenga indoeuropèa del grop anatolian, grop considerat coma mai arquaïc (es a dire mai ancianament destacat del tronc comun). La parentat consistiriá a pensar que l'etrusc se destaquèt du tronc comun indoeuropèu encara mai d'ora que l'anatolian. Per d'autres, la proximitat de l'etrusc al grop anatolian seriá mai neta se prenèm en compte, amb d'Erodòt, lo lidian (e non le lician), lenga parlada dans la region de la Lidia. Mas l'idèa es la meteissa: l'etrusc seriá una lenga eissida del ram indoeuropèu avant lo quite grop anatolian.

De lengüistas britanics pensan qu'apartendriá a una « superfamilha » que nomenan « nostratic » o « eurasiana ». Aquela tèsi interessanta dubrís fòrças perspectivas perque situariá l'origina de l'etrusc dins de temps encara mai alunhats que l'epòca ont la recerca lo faguèr fins ara. Atal s'agiriá mai, a la plaça d'una lenga indoeuropèa, d'un lenga preindoeuropèa o protoindoeuropèa dins son estadi mai avançat. Aquò explicariá las nombrosas ressemblanças que se trobèt a la lenga etrusca amb de lengas a l'entorn de la Mar Negra per exemple, o amb de lengas definidas coma non indoeuropèas coma las Lengas finoogricas (finés) o

basc (aquela darrièrae essent sens dobte la mai anciana parlada sul continent europèu). Unas serián alara mai de lengas preindoeuropèas que non indoeuropèas, parladas de l'Atlantic a l'Indás, cristalizadas dins aquel estadi, e coneissent enseguida una evolucion autonòma.

La granda majoritat del lexic etrusc efectivament a pas de punt comun identificable amb las racinas indoeuropèas rebastida. Es per exemple la posicion de Bader, Sergent, e mai. Se basan sus la numeracion etrusca (*ðu* 1 ; *zal* 2 ; *ci* 3 ; *sa* 4 ; *maχ* 5 ; *huð* 6 ; *sar* 10) e sus qualques mòts relatius a la familha (*ruva*, fraire ; *seχ*, sòrra ; *clan*, filh, *lupu*, morir, *tiu*, luna, mes) a lors equivalents latins (*unus*, *duo*, *tres*, *quattuor*, *quinque*, *sex*, *decem*, *frater*, *soror*, *filius*, *morire*, *luna*) e indoeuropèus *(*oinos*, *duwo*, *treyes*, *kwetwores*, *penkwe*, *s(w)eks*, *dekmt*, *bhrater*, *dhugeter*, *sunus*, *mer*-, *mans*-), mas tanben *spur* ciutat o encara *al*-, donar, eca. Savent que la numeracion e los noms sus la familha son aqueles que son mens susceptibles d'èsser empruntats a de substrats primitius en rason de lor importança e de lor emplec quotidian, se pòt qu'examinar amb mai granda prudéncia un emprunt dels numerals a una lenga aborigèna non indoeuropèa. E mai, cap de lenga indoeuropèa coneguda, presenta o passada, foguèt classificada coma aglutinanta; al contrari, l'existéncia del basc, lenga non indoeuropèa aglutinanta, benlèu mai anciana que l'etrusc, refortís l'opinion que los idiòmas aglutinans preexistissián a l'arrivada dels Indoeuropèus al sud d'Euròpa. .

De mòts, en minoritat, apartenon pas dirèctament a la lenga etrusca; s'agís d'emprunts « etrusquisats », fachs a las lengas dels diverses autres pòbles qu'èran en rapòrt amb los Etruscs.

A l'ora d'ara, segon Mallory, l'ipotèsi mai economica consistís a veire dins los Etruscs un pòble indigèn, de lenga non indoeuropèa, avent sens dobte mantengut de ligams comercials amb l'èst del bacin mediterranèu. Mas los fachs son caputs e las darrièras recercas efectuadas pels geneticians semblan probar que los Etruscs son de segur venguts d'Asia Minora coma l'aviá escrich Erodòt. Lo comparatista Michel Morvan (especialista del basc e etimologista) prepausa de raprochar lo nombre tres etrusc (*ci*) d'aquel de l'orit (*ki*).

Un exemple de tèxte etrusc

Una inscripcion funerària de Tarquinia, citada per Jean-Paul Thuillier, dona plan las limitas de çò que savèm e de çò qu'ignoram de la lenga etrusca.

FELSNAS:LA:LETHES - SVALCE:AVIL:CVI - MURCE:CAPVE - TLECHE:HANIPALVSCLE

« Larth (prenom) Felsnas (nom de familha), filh de Lethe (nom del paire, que pòt significar esclau o descendant d'esclau), visquèt 106 ans. A (x...) Capoá (y...) per Annibal »

Se sabèm legir sens dificultat los noms pròpris, los ligams familhals e de tèrmas socials coma « esclau », los verbs MVRCE (actiu) e TLECHE (passiu) demòran misterioses. Se poiriá comprendre que le defondut « defendèt Capoá confisada per Annibal » (Auriá combatut coma mercenari dins l'armada cartaginesa), o « tornèt prene Capoá conquerida per Annibal » (Auriá servit dins una coòrta auxiliària de l'armada romana) o « restaurèt Capoá roïnada per Annibal » (Auriá participat a la reconstruccion de la vila aprèp la 2ª guèrra Punica).

Qualques mòts coneguts de la lenga etrusca

de gras de parentats son coneguts mercé a las inscripcions reportadas dins los tombèls:

- *papa* (grand paire),
- *ati nacna* (grand maire),
- *clan* (filh),
- *sec* (filha),

- *tusurhtir* (espos),
- *puia* (espoda),
- *thuva* (fraire),
- *papacs* (nebot).

Qualques prenoms revelats per l'epigrafia

- feminins : Ram(a)*th*a ; Tana*ch*illa ; Velia ; Lar*th*ia ;
- masculins : Lar*th* ; Se*th*(re) (Setrius) ; Aruns ; Vel.

La numeracion

Article detalhat : Numeracion etrusca.

Los dètz primièrs chifras, que los sièis primièrs inscrichs suls dats[5] (los autres chifras foguèron deduits per d'addicions explicitas):

1. *θu*
2. *zal*
3. *ci*
4. *huθ*
5. *maχ*
6. *śa*
7. *semφ*
8. *cesp*
9. *nurφ*
10. *śar*

Un article recent de S. A. Iatsemirsky [1] (http://starling.rinet.ru/Texts/numeng.pdf) torna sus l'interpretacion de *śar* per dètz, e preferís li substituir *halχ*, per comparason amb los numerals desenas, que, levat per vint *(zaθrum)* se forman totes en apondent un sufixe *-alχ*. Lo substantiu *halχ* essent atestat dins de passatges avent trach a de nombres, Iatsemirsky ne conclutz que *halχ* significa dètz, *śar* significant alara dotze, per semblança fonetic entre *śar* e *zal* (ś t z semblant èsser intercambiable).

L'alfabet

Etrusc arcaïc	Etrusc classic	Equivalent grèc	Equivalent latin	Prononciacion
𐌀	𐌀	Α	A	[a]
𐌁		Β	B	[b]
𐌂 , 𐌂	𐌂 , 𐌂	Γ	G	[g]
𐌃		Δ	D	[r], [d]
𐌄	𐌄	Ε	E	[e]
𐌅		Ϝ		[v], [w], [u]
𐌆	𐌆 , 𐌆	Ζ	Z	[z], [ts]
𐌇	𐌇 , 𐌇	Η	H	[h]

⊕, ⊙	⊗, ⊙	Θ		[th]
I	I	I	I	[i]
𐌊	𐌊	K	K	[k]
𐌋	𐌋	Λ	L	[l]
𐌌	𐌌	M	M	[m]
𐌍	𐌍	N	N	[n]
○	⊙, ○	O	O	[thi], [u], [o]
𐌐	𐌐	Π	P	[p]
𐌑, M	𐌑	M ᴍ		[ch]
𐌒	𐌒, φ	Ϙ	Q	[q], [phi]
𐌓	𐌓, 𐌓	P	R	[r]
𐌔	𐌔	Σ	S	[s]
T	𐌕	T	T	[t]
𐌖	𐌖, Y	Y	V	[u]
X		X	X	[ch]
Φ	Φ	Φ		[phi]
Ψ	Ψ	Ψ		[khi]
	8		F	[f], [fh]

Qualques mòts etruscs nos venent mejans lo latin

Los Latins empruntèron de de mòts etruscs coma *haruspix* (devinaire) e *lanista* (mèstre de gladiators). Qualques uns son encora presents, coma « istrion », « mecèn » (nom d'un ministre roman d'origina etrusca, vengut nom commun) e « persona » ; vedriá del nom del jòc de Phersu, personatge masquetat e barbut, a l'encòp menaçant e comic, qu'aparaissiá dins los espectacles funeraris. En latin, *persona* designava la masqueta de teatre, puèi lo ròtlz, avant de prene un sens mai general[6].

Los noms dels dieus

Venon del Panteon Orit e pregrèc. Teshub per exemple, lo Tarhui ati vengut Tarhund/Tarchun pels Itits vengut Tarchonte (Archonte)/Tagete (Tagès) pels Etruscs. Es lo meteis dels autres dieud: Turan « divesa del cèl » (Vènus) ; Laran « dieu de la tempèsta » (Mart) ; Fufluns « dieu solelh » ; Thesan « divesa de la lutz » (Aurora).

Nòtas e referéncias

1. (fr)Dominique Briquel, *La Civilisation étrusque*, p. 26
2. « mai que l'ensems dels autres tèxtes de l'Itàlia preromana », Dominique Briquel, *La Civilisation étrusque*, p. 22
3. (fr)Notícia del musèu arqueologic de Perosa
4. (fr)*Les Etrusques et l'Italie avant Rome : De la Protohistoire à la guerre sociale* de Ranuccio Bianchi bandinelli, Antonio Giuliano, et Jean-Paul Thuillier, p. 165
5. Exemplaris conservats a la Bibliotèca de França

6. (fr)J. Heurgon, *La Vie quotidienne chez les Étrusques*, 1961

Bibliografia

- (it)*Il « mistero » della lingua etrusca*, Romolo A. Staccioli (i a a la fin d'aquel obratge un glossari dels mòts etruscs actualament dechifrats de segur.) Newton Compton editori, Roma, 1977. 2° édition, 1987.
- (it)*Gli Etruschi: una nuova immagine*, Mauro Cristofani, Giunti, Firenze, 1984.
- (it)*Rivista di epigrafia etrusca*, Mauro Cristofani (in Revue *Studi Etruschi*, publiée par l'*Istituto di Studi Etruschi e Italici*, Firenze)

Vejatz tanben

Articles connèxes

- Etruscs
- Alfabet etrusc
- Mitologia etrusca

Ligams extèrnes

- (fr) Jean-Paul Thuillier, *L'alphabet et la langue étrusques (http://www.clio.fr/BIBLIOTHEQUE/l alphabet_et_la_langue_etrusques.asp)*.
- (fr) Etruscan Texts Project (http://etp.classics.umass.edu/)

- **Portal de las lengas**
